

O AȘEZARE GETICĂ DE LA SFÎRȘITUL
SEC. AL V-LEA f.e.n. ÎN MUNTENIA

de EMIL MOSCALU

În 1973 publicam un articol în care analizam locuirea getică cercetată la Cernica-București¹. Descoperirea este deosebit de interesantă datorită faptului că furnizează prețioase elemente de datare a locuirii prin fragmente de vase grecești cu firnis negru² și că prin săparea întregii necropole neolitice negăsindu-se decât două bordeie și trei gropi getice, indică faptul că a fost locuire sezonieră.

Fragmentul de vas grecesc determinabil a fost atribuit unui lekythos arribalic atic și datat la sfârșitul sec. al IV-lea f.e.n. și începutul sec. al III-lea f.e.n. (fig.2/8)³.

Reexaminarea fragmentelor grecești a dus la constatarea că fragmentul determinabil aparține unei cănițe și se datează în ultimul sfert al sec. al V-lea f.e.n.⁴, ceea ce implică datarea locuirii getice de la Cernica în jurul datei de + 400 f.e.n., iar nu cum a fost datată anterior.

Aceasta are implicații importante privind orizontul cronologic la care se situează în raport cu cultura Bîrsești-Ferigile. Analogiile ceramicii de la Cernica rămân valabile, ele încadrându-se în aspectul cultural de tip Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. Vasul sac (fig.1/1)⁵ și are originea în Hallstattul timpuriu și exista în necropola de la Ferigile în toate cele trei faze ca și în necropola plană (vase de tip VI D.2)⁶.

Se remarcă faptul că în Hallstattul timpuriu și în cel târziu de tip Ferigile vasul în discuție nu este o formă frecventă a culturii materiale tracice.

În schimb vasul clopot (fig.1/2 și fig.3) este destul de frecvent pe parcursul evoluției Hallstattului⁷. Văsuțul bitronconic (fig.1/3) are analogie într-un vas similar de la Kriva Bara (Vraca)⁸. Nu putem ști dacă străchinile lucrate cu mîna au avut apucători (fig.2/9-10). Oricum, vase cu acest profil și fără apucători există în sec.V-III f.e.n.⁹ în Transilvania, Moldova și Dobrogea. Tipul lipsește la Ferigile, dar există la Tigveni¹⁰. Strachina lucrată cu mîna (fig.3/5) este asemănătoare ca profil cu cea din mormîntul II de la Cernavodă¹¹. Datarea așezării de la Cernica în jurul datei + 400 f.e.n. implică sincronizarea cu faza Ferigile III, care în actuala ei datare este încadrată între circa 450-350 f.e.n.¹².

O altă așezare din această perioadă este aceea de la Alexandria, care a fost datată de la sfârșitul sec. al VI-lea f.e.n. pînă în sec. al V-lea f.e.n.¹³. Așezarea de la Alexandria oricum documentează un aspect cultural diferit de cel al necropolei de la Ferigile. Datarea așezării de la Alexandria la sfârșitul sec. al V-lea f.e.n. și începutul sec.

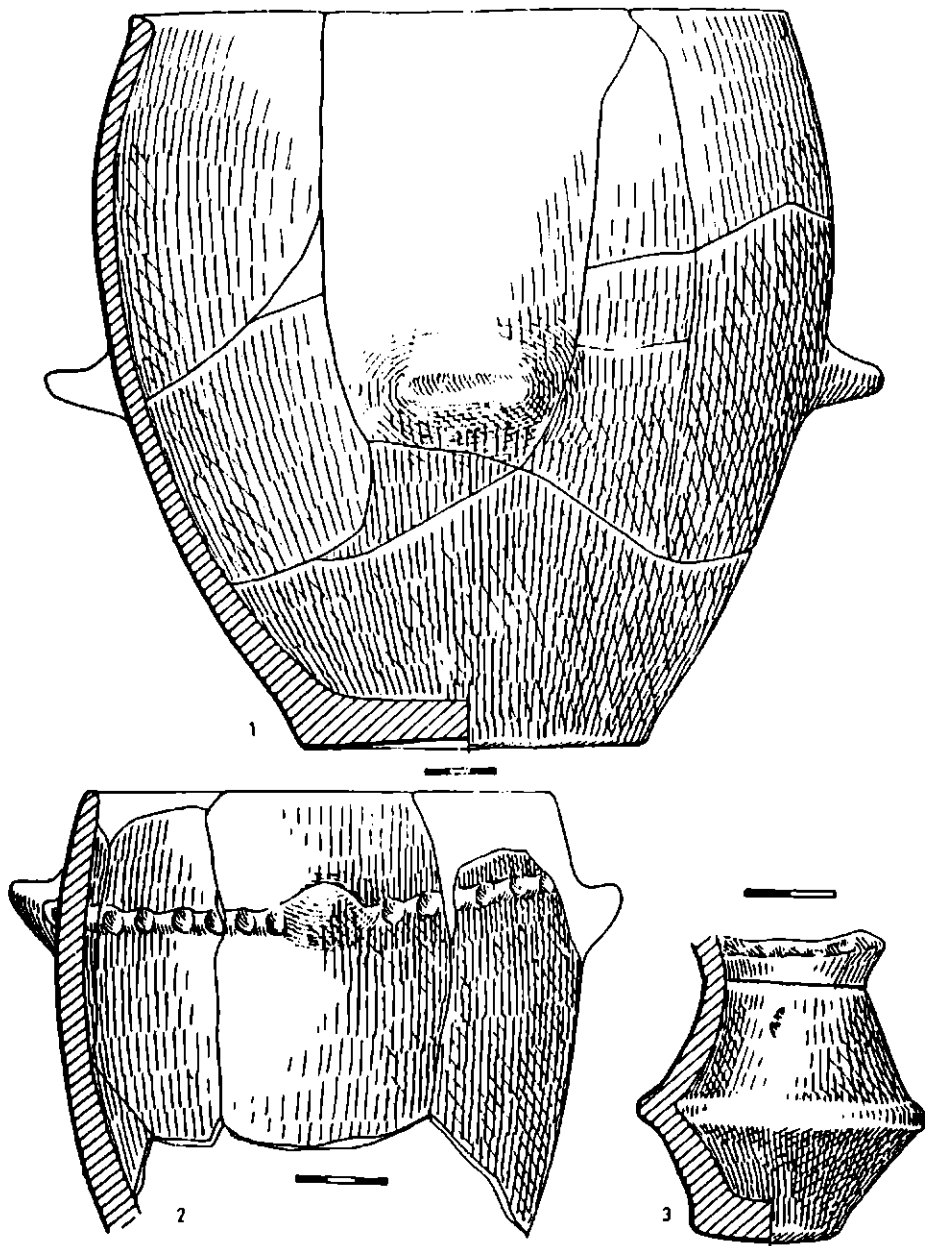

Fig.1.- Cernica: ceramică lucrată cu mîna

al IV-lea f.e.n.¹⁴ implică și sincronizarea cu faza Ferigile III. S-a afirmat însă că așezarea de la Alexandria este ulterioară culturii Ferigile¹⁵, fapt ce constituie o contradicție între ceea ce implică datarea propusă și afirmația menționată.

De altfel problema are și un alt aspect, acela al cronologiei necropolei de la Ferigile corelată cu cronologia altor descoperiri provenind din așezări și cetăți din Muntenia, dar și din Dobrogea, care conțin vase tipice pentru necropola de la Ferigile¹⁶. Ne referim la vase bitronconice cu patru sau două apucători plate și două mânere pe gât, de tip IV A-IV B Ferigile, pe care le găsim în Muntenia până în sec. al III-lea f.e.n. Acest fapt este de natură să indice prelungirea unor elemente de cultură materială de tip Ferigile și în sec. al III-lea f.e.n.

Elementele de tip Ferigile sînt menționate în Muntenia vestică¹⁷.

Oricum, la mijlocul și în a doua jumătate a sec. al IV-lea f.e.n., la Zimnicea avem documentat un aspect cultural diferit de cel de la Ferigile.

Vasul sac cu 4 apucători (fig. 1/1), așa cum am arătat, nu este o formă de bază în repertoriul Hallstattului nord-tracic carpatic, dar în sec. al V-lea f.e.n. el devine o formă de bază, deslușind vasul bitronconic cu 4 apucători de tip V de la Ferigile, care însă nu dispăre total, dăinuind în unele zone până în sec. al II-lea f.e.n.¹⁸. Vasul bitronconic lipsește, în faza a doua a necropolei de la Ravna din sec. al V-lea f.e.n.¹⁹ și este reprezentat printr-un singur exemplar publicat de la Enisala, datînd din prima jumătate a sec. al IV-lea f.e.n.²⁰, și un singur exemplar din peste 60 de vase lucrate cu mîna din necropola de la Canlia, dar aici forma gîtului este modificată.

Această observație îndreptățește structurarea unui aspect cultural diferit de cel reprezentat de Ferigile-Bîrsești, care în sec. V-III f.e.n. este generalizat.

Pentru acest aspect cultural propunem denumirea Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. În acest aspect încadrăm materialele de la Enisala, Canlia, Bugeac, Satu Nou, Drumevo, Ravna II, Kiulevaia, Branicevo, Seuthopolis, Alexandria, Cernica, Zimnicea, Slobozia, Poiana, Vaslui, Cotnari, Henska și descoperirile de tip Fîntînele II din Transilvania.

Materialele din necropolele de la Murighiol²¹ indică un aspect cultural aparte, pentru care propunem denumirea de aspect cultural de tip Murighiol, ale cărui elemente le întîlnim și în necropola de la Enisala.

Aspectul cultural Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II cuprinde și Oltenia în sec. IV-III f.e.n., fiind probabil că el să înceapă încă din a doua jumătate a sec. al V-lea f.e.n.; dar pentru această datare nu avem încă materiale bine determinate.

Așezarea de la Cernica, care poate confirma limita inferioară posibilă a datării celei de la Alexandria, indică faptul că Muntenia era locuită la sfîrșitul sec. al V-lea f.e.n. Astfel nu se verifică ipoteza că această zonă nu a fost locuită²².

S-a afirmat că descoperirile de la Alexandria și Zimnicea prezintă o enclavă sud-tracică la nord de Dunăre²³. Unul dintre tipurile principale ale ceramicii lucrate cu mîna, vasul sac cu patru apucători

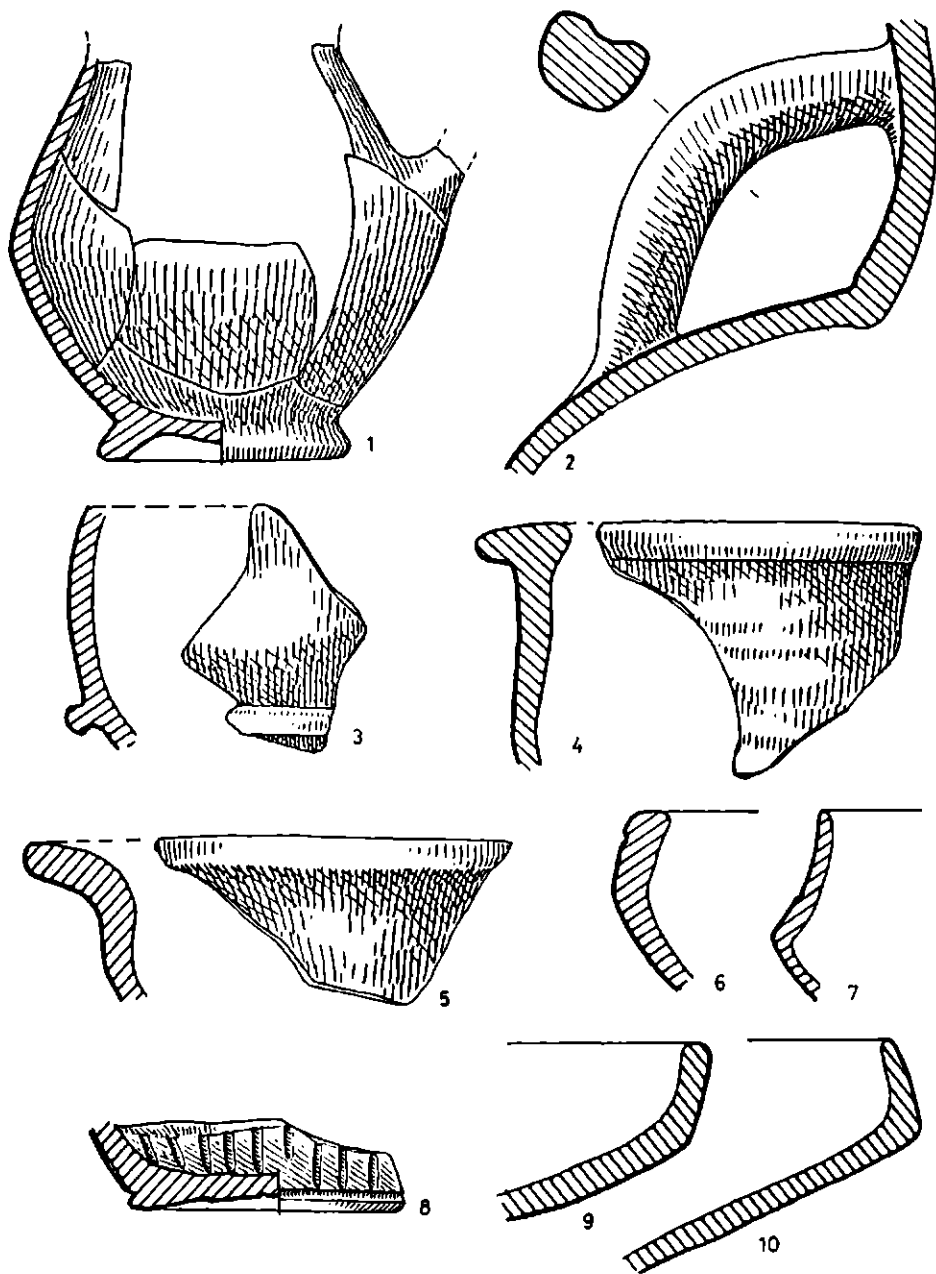

Fig.2.- Cernica: 1-7, cană, amforă și fragmente de străchini lucrate cu roata; 8, fragment de căniță grecească cu firnis negru; 9-10, străchini lucrate cu mîna

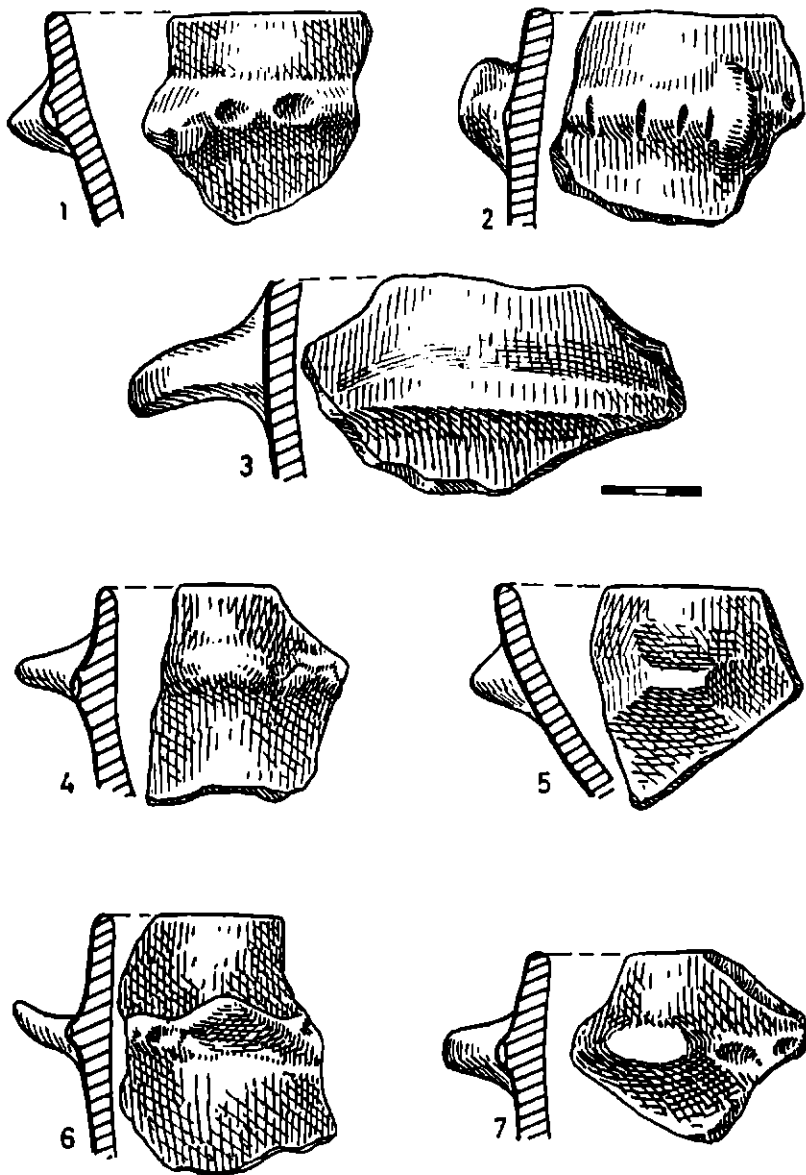

Fig.3.- Cernica: ceramică lucrată cu mîna

(fig.1/1), pentru a nu lua decît un exemplu, are o origină hallstattiană timpurie, așa cum am arătat, și există în Transilvania în sec. V-III f.e.n.²⁴. Pe de altă parte, la Zimnicea²⁵ ca și la Orbeasca de Sus se cunosc vase tipice pentru necropola de la Ferigile.

Aceasta arată că nu este necesar să considerăm necropola și cetatea de la Zimnicea și așezarea de la Alexandria ca enclavă sud-tracică, cîtă vreme formele de bază ale ceramicii lucrate cu mîna au analogii și în aria nord-tracică carpatică. Este foarte probabil ca ele să se formeze pe loc. Este foarte adevărat însă că ceramica lucrată cu mîna din zonele odrido-bessice nu prezintă diferențe notabile față de cea din aria getică de la nord și sud de Dunăre²⁶. La aceasta se adaugă și prezența vaselor cu două mînere de tip Ferigile la Zimnicea.

Datarea locuirii de la Cernica și Alexandria indică faptul că aspectul cultural din care face parte apare în Muntenia la nivelul fazei Ferigile III, fără a pune problema ridicării cronologiei fazei Ferigile III.

Urmează să admitem existența în Muntenia a două aspecte culturale diferite în primul rînd prin ceramica lucrată cu roata, dar și prin aceea lucrată cu mîna, aceasta nu întotdeauna sub aspect tipologic ci din punct de vedere al detaliilor tipologice, amîndouă fiind getice, formate pe aceeași bază general tracică.

Pentru perioada în discuție a fost propusă existența aspectului cultural Zimnicea-Seuthopolis²⁷, dar credem că el nu poate fi privit ca aspect separat, întrucît tipologia ceramicii lucrată cu mîna și roata este unitară, iar aspectul menționat nu poate fi privit decît ca fază cronologică și zonală a aspectului cultural de tip Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II, după cum același lucru se poate spune și despre aspectul cultural Alexandria din cîmpia Munteniei.

S-a propus structurarea unei etape Popești-Sarmizegetusa, care nu se poate explica integral prin etapa anterioară Seuthopolis-Zimnicea²⁸.

Într-adevăr, vasul sac (fig.1/1) dispăre spre sfîrșitul sec. al III-lea f.e.n. și poate în unele zone, în prima jumătate a sec. al II-lea, fără ca din el să ia naștere o altă formă; și nu a fost lucrat niciodată la roată²⁹. În Transilvania, în zona cetăților dacice din munții Orăștiei el continuă pînă la cucerirea Daciei³⁰.

Trebuie menționată de asemenea dispariția vasului de tip lekane cu torți verticale lucrat la roată, a străchinii cu marginea răsfrîntă spre interior de tipul celei de la fig.2/5, cu variantele sale, deși se pare că la Zimnicea ea se continuă în sec. al II-lea³¹. În această etapă se continuă folosirea craterului la Popești și Sarmizegetusa³².

Ca formă de bază a fazei Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei este vasul borcan ornamentat cu brîu alveolar sau crestat, întrerupt de butoni, care apare în perioada + 200. Ea se mai caracterizează prin apariția cățuii și folosirea frecventă a fructierei³³.

Constatăm că și în ceea ce privește aria getică din Dobrogea și nord-estul Bulgariei, aspectul cultural de tip Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II este foarte probabil că încetează în jurul datei de + 250 f.e.n., în

orice caz la sfârșitul sec. al III-lea f.e.n. 34.

Studiul materialelor permite observația că în jurul datei de ± 200 f.e.n. se produce o schimbare a culturii materiale reprezentată de ceramică, care marchează încetarea aspectului cultural de tip Ravna-II-Hansca-Zimnicea I-II și apariția aspectului cultural de tip Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei. Același lucru se constată și la Zimnicea unde există o continuare a locuirii pe loc timp de mai multe secole³⁵.

Pe baza faptului că acest aspect prezintă trăsături unitare în ce privește ceramica și că el încetează în perioada ± 200 f.e.n. este necesară reviziunea cronologiei Latène-ului geto-dacic și împărțirea sa în două etape principale:

Etapa I: I $\pm 400(350)$ f.e.n. - ± 200 f.e.n.

Aspectele culturale Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II și Fântănele II. Sfârșitul sec. al III-lea f.e.n. și începutul sec. al II-lea f.e.n. reprezintă o perioadă de tranziție între cele două etape, a cărei cronologie și caracteristici vor trebui stabilite în viitor.

Etapa a II-a: II ± 200 f.e.n. - 106 e.n.³⁶.

Aspectul cultural Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei și Poieniști-Lukasovca.

Această periodizare se bazează pe faptul că Latèneul are două faze principale cu o cultură diferită din punct de vedere al ceramicii lucrată cu roata, dar și prin cea lucrată cu mâna, faza I și faza a II-a.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată prin patru tipuri: căni (fig.2/1 și 2/7), amforă (fig.2/2), străchini (fig.2/5-6) crater (fig.2/4), ale căror analogii le găsim la Dunărea de Jos și în sudul Balcanilor. Fără a încerca acum să luăm o poziție față de opinia exprimată de I. Nestor, după care Latèneul geto-dacic apare sub influența tracilor de sud³⁷, de C. Preda³⁸ și D. Berciu³⁹, care susțin autotohnismul ceramicii lucrată la roată și cea exprimată de Em. Condurache⁴⁰ și I.H. Crișan⁴¹, care o consideră de import sud-dunărean sau grecesc, remarcăm doar marea cantitate de ceramică lucrată la roată la sfârșitul sec. al V-lea și începutul sec. al IV-lea f.e.n. Așezările de la Cernica și Alexandria, situându-se cronologic la nivelul fazei Ferigile III, sînt în opoziție față de aceasta din urmă, unde ceramica lucrată la roată lipsește, existînd numai vase imitate după cele lucrate cu roata. Această situație poate pune problema ridicării cronologiei fazei Ferigile III.

NOTE

1 EM.MOSCALU, SCIV, 24, 1973, 2, p.291-298.

2 Idem, op.cit., fig.4/2-3 și fig.7/8.

3 Ibidem, p.294, nota 29.

- 4 P.ALEXANDRESCU, în Thraco-Dacia, 1976, p.117 și urm.
- 5 Z.SZEKELY, Așezări din prima epocă a fierului în sud-vestul Transilvaniei, Brașov, 1966, p.9, pl.II/1; III/2, p.33 și pl.VI/5.
- 6 A.VULPE, Necropola hallstattiană de la Ferigile. București, 1967, p.53, pl.XII/19, 21, 27; XXVIII/12, 24.
- 7 D.BERCIU, Materiale, IV, 1957, p.290 și urm., fig.5/2; L.H.CRIȘAN, Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania, București, 1969, p.56 și urm., numește acest tip de vas "vasul în formă de sac" sau cu "profil aproape drept".
- 8 B.NICOLOV, în "Arheologia", Sofia, 3, 1972, p.63, fig.11/a, dar este datat în sec.II-I f.e.n.
- 9 A.VULPE și E.POPESCU, în "Dacia", N.S., XVI, 1972, fig.4/5, 8; 10/4; fig.14/23; I.H.CRIȘAN, op.cit., pl.X/4, 6; XIX/13, 5, 6, 8 și fig.11, pl.CXLII/2, p.52 și urm. Trimiterile la planșa IX pentru străchinile din varianta a 3-a sînt greșite și necorectate în erată, așa că nu putem ști ce fel de străchini a încadrat autorul în această variantă. Cf. și p.78 și urm.; C.BUZDUGAN, în "Carpica", 1, 1968, p.85, fig.3/25 și fig.2/3; CANLIA, săpături de E.MOSCALU, 1969-1974. inedită. G.SIMION, GH.CANTACUZINO, în Materiale, VIII, 1962, p.378, fig.3/4, 5.
- 10 AL.VULPE și E.POPESCU, op.cit., fig.4/5, 8; 10/4.
- 11 D.BERCIU, în Materiale, IV, 1957, p.292, fig.12/2. Ea apare în Hallstatt A₁-A₂; E.MOSCALU, Thraco-Dacia I, 1976, p.80, fig.3/5.
- 12 AL.VULPE, Ferigile..., p.99, fig.34.
- 13 C.PREDA, în Materiale, VI, 1959, p.251-253; idem, în "Dacia", N.S., III, 1959, p.179-194; ibidem, VII, 1961, p.207-209; idem, SCIV, XI, 1969, 1, p.25-38; I.H.CRIȘAN, op.cit., p.42.
- 14 C.PREDA, SCIV, 21, 4, 1970, p.577.
- 15 Ibidem, p.577.
- 16 A.VULPE, în MA, II, 1970, p.133 și urm.; p.190 și urm.
- 17 A.VULPE și E.POPESCU, în "Dacia", N.S., XVI, fig.1.
- 18 A.D.ALEXANDRESCU, Mormintele din perioada mai tîrzie a necropolei getice de la Zimnicea, în "Crisia", 1972, p.16, pl.III/5; M.BABEȘ, în "Dacia", N.S., XIX, 1975, p.129, fig.3.
- 19 N.MIRCEV, "Izvestia", Sofia, XXV, 1962, p.124, pl.IX/2, 3; XI/4; XII/2; XIX/4; XV/4; XVII/5; XXI/3, 5; XXII/4; XXIV/5; XXIII/2; XXXI/4.
- 20 G.SIMION, în "Peuce", II, 1971, p.85, fig.16/d.
- 21 E.BUJOR, SCIV, 3-4, 1955, p.577, pl.II; idem, Materiale, III, 1957, p.251, pl.I și V, 1959, p.375, pl.I; idem, "Dacia", N.S, II, 1958, p.135, fig.2.
- 22 A.VULPE și E.POPESCU, op.cit., p.91; E.MOSCALU, SCIV, 23, 1973, p.94.
- 23 H.DAICOVICIU, The Illyrians and Dacians, catalogul expoziție, Belgrad, 1971, p.67; Non Vidi, Cf. I.H.CRIȘAN, Burebista și epoca sa, București, 1975, p.24, nota 90; cf. și D.BERCIU, SCIV, XI,

- 2, 1960, p.261 și urm.; "Dacia", N.S., V, 1961, p.163 și urm. și p.170.
- 24 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.70 și urm.; 113 și urm., pl.XVIII/3; XXVIII/8,13; XXX/4; CXXXIII/1. De asemenea, există și în necropola de la Fântânele, jud.Bistrița Năsăud, datată în a doua jumătate a sec. al IV-lea f.e.n. și sec.III f.e.n.; I.H.CRIȘAN, Comunicare la colocviul "Geto-dacii în sec.IV-III f.e.n.", Cluj, 17 noiembrie 1975. I.H.Crișan înțelege prin vasul clopot vasul denumit de prof. D.Berciu vasul sac (D.BERCIU, *Materiale*, IV, 1957, p.290 și urm.).
- 25 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, fig.59/6.
- 26 M.CICKOVA, *Seuthopolis*, Sofia, 1970, nr.58-66; idem în "Acta Antiqua Filipopolitana", *Serdica*, 1963, p.35-48.
- 27 P.ALEXANDRESCU, Comunicare la a II-a conferință națională de arheologie, Craiova, decembrie 1969 și "Dacia", N.S., XV, 1971 p.387, nr.155.
- 28 P.ALEXANDRESCU, *Les celtes es les etapes de la civilisation de la Tène dans le sud-est europèene*, în *Le Rayonnements des civilisations Greques et Romaines sur les cultures périferiques*, Paris, 1965, p.107.
- 29 D.BERCIU, în *Materiale*, IV, 1957, p.292, nota 2. Vasul de la Dă-măroaia nu este lucrat la roată, deși are o culoare cenușie; cf. și I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.55, care este de acord cu această părere.
- 30 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, pl.CLXXX/3.
- 31 A.D.ALEXANDRESCU, în "Crisia", 1972, pl.III/2.
- 32 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.153, pl.XCVII/1-2; CLXXIV/2-6; fig.104.
- 33 D.BERCIU, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p.306, care numește acest tip de vas "vasul în formă de sac"; E.MOSCALU, *SCIV*, 19, 4, 1968, p.629-642; I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.102-216. Evoluția vasului borcan prezentată la fig.37 și p.162 și urm. nu este veridică. Este un tip de vas care nu se supune canoanelor derivării unui tip de vas din celălalt. Este foarte greu de propus o formă anterioară din sec.V-III f.e.n. din care să fi derivat. Ornamentul, constând din brâu alveolar sau crestat, cu proeminente, este desigur luat de la tipul de vas clopot (fig.1/2), dar nu și profilul. Ca profil poate fi și o creație spontană. Ceramica din bordeiele getice de la Schela Cladovei, jud.Mehedinți, a permis cea mai veche datare a vasului borcan și a cătuilor pe baza amforelor rhodiene ștampilate în perioada ± 200 f.e.n. Cf. V.BORONEANT și M.DAVIDESCU, în "Apulum", VII/1, p.253 și urm. N.COSTĂR, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1968. Pentru vasul borcan cf. și A.BUZILĂ, *Despre ceramica lucrată cu mîna de la Bîtca Doamnei*, MA, II, 1969, p.237-250.
- 34 A.D.ALEXANDRESCU, în "Crisia", 1972, p.16; E.MOSCALU, *SCIV*, 24, 2, 1973, p.296.

- 35 A.D.ALEXANDRESCU, op.cit., p.17.
 36 D.BERCIU, *Zorile istoriei...*, p.265, fig.29.
 37 I.NESTOR, în "Dacia", VII-VIII, 1937-1940, p.182. Cf. și Comunicarea la a doua "Conferință națională de arheologie", Craiova, decembrie 1969. Idem, *Istoria poporului român*, sub red.A.Oțetea, ediția II-a, București, 1972, p.41 și urm.
 38 Cf. notele 13 și 14.
 39 D.BERCIU, SCIV, XI, 2, 1960, p.260-283; idem, în "Dacia", N.S., V, 1961, p.163-184.
 40 E.CONDURACHE, în SCIV, 16, 1, 1965, p.43-50; idem, *Le rayonnements...*, p.331, nota 16.
 41 I.H.CRIȘAN, *Ceramica...*, p.35-39; idem, *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p.24.

UN ÉTABLISSEMENT GÉTIQUE DE LA FIN DU Ve SIÈCLE av. n.è. DE LA PLAINE ROUMAINE

- Résumé -

L'auteur reprend le problème de la datation de l'établissement de Cernica, qui a déjà fait l'objet d'une publication antérieure¹. Ainsi qu'il est connu, on a mis au jour dans cet établissement des fragments céramiques grecs d'importation à vernis noir², qui ont été datés de la fin du IVe siècle et du début du IIIe siècle av. n.è.³. Or, un nouvel examen du fragment de vase grec déterminable a démontré qu'il peut être daté du dernier quart du Ve siècle av. n.è.⁴, ce qui situe l'établissement gétique de Cernica autour de l'an 400 av. n.è.

Les analogies proposées pour la céramique de Cernica demeurent valables, s'encadrant dans l'aspect culturel de type Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II. Le vase sac (fig.1/1) apparaît au Hallstatt A-B⁵ et dans la nécropole hallstattienne tardive de Ferigile⁶. Le vase cloche (fig.1/2) est une forme plus fréquente au cours du Hallstatt⁷. Les écuelles faites à la main (fig.2/9-10) sont attestées du Ve au IIIe siècle av. n.è. en Transylvanie, Moldavie et dans la Dobroudja⁹. Elles manquent à Ferigile, mais sont présentes à Tigveni²⁰.

Daté autour de 400 av. n.è., l'établissement de Cernica est donc synchrone de la phase Ferigile III (450-350 av. n.è.)¹¹.

Un autre établissement de cette période est celui d'Alexandria, qui a été daté de la fin VIe siècle et du début du Ve siècle av. n.è.¹², ou de la fin du Ve siècle et du début du IVe siècle av. n.è.¹³, de sorte qu'il est également synchrone de la phase Ferigile III. L'établissement d'Alexandria illustre un aspect culturel différent de celui de la nécropole de Ferigile.

Cependant, des vases de type Ferigile se trouvent en Valachie jusqu'au IIIe siècle av. n.è., de même que dans la Dobroudja, et les éléments Ferigile ne sont pas rares en Valachie¹⁶.

Le vase sac (fig.1/4) n'est pas une forme de base du Hallstatt nord-thrace carpatique, mais il le devient au Ve siècle en remplaçant le vase de type V-Ferigile. Cette observation justifie l'identification de l'aspect culturel Ravna II-Hansa-Zimnicea I-II, où s'intègrent les matériaux d'Enisala, Canlia, Bugeac, Satu Nou, Drumevo, Ravna II, Kiulevča, Braničevo, Seuthopolis, Alexandria, Cernica, Zimnicea, Slobozia, Poiana, Vaslui, Vaslui, Cotnari, Hanska, de même que les trouvailles de type Cluj-Mănăştur et Fântânele II de Transylvanie. Cet aspect culturel s'étend sur la Bulgarie, la Valachie, la Transylvanie, la Moldavie, la Dobroudja et L'Olténie. Il date des Ve-IIIe siècles av.n.è.

Les matériaux des nécropoles de Murighiol²² indiquent un aspect culturel gétique à part, qui peut être dénommé l'aspect culturel de type Murighiol. Des éléments caractéristiques pour cet aspect se rencontrent aussi dans la nécropole d'Enisala.

On a soutenu que les établissements et les nécropoles de Zimnicea et d'Alexandria représentent une enclave sud-thrace au nord du Danube²⁴. Or, le vase sac (fig.1/2), ainsi que d'autres types de vases, se trouvent dans le Hallstatt A-B nord-thrace carpatique et même en Transylvanie aux Ve-IIIe siècles av.n.è.²⁵. En outre, on rencontre des vases de type Ferigile à Zimnicea²⁶ et à Orbeasca de Sus.

De tout ce qui précède on peut déduire que cet aspect culturel s'est formé sur place, mais il est vrai que la céramique faite à la main des zones sud balcanique ne présente pas de différences notables par rapport à la céramique du sud et du nord du Danube²⁷.

La datation proposée pour les établissements de Cernica et d'Alexandria signifie que l'aspect culturel dont ils font partie est apparu en Valachie au plus tard durant la période correspondant à la phase Ferigile III.

Il faut donc admettre l'existence en Valachie de deux aspects culturels différents: l'aspect culturelle Ferigile et Ravna II - Hanska-Zimnicea I-II.

Pour la période envisagée on a proposé l'existence de la phase Zimnicea-Seuthopolis²⁹. Or, l'aspect mentionné peut être considéré comme une simple phase chronologique ou zonale du vaste aspect culturel Ravna II-Hansa-Zimnicea I-II. Il en est de même pour l'aspect culturel Alexandria de Valachie.

On a essayé également d'identifier une étape Popeşti - Sarmizegetusa, mais celle-ci ne saurait s'expliquer intégralement par la phase antérieure³⁰.

En fait, le vase sac (1/1) disparaît vers la fin du IIIe siècle, ou bien dans certaines zones dans la première moitié du IIe siècle av.n.è., sans qu'aucune autre forme en dérive. Dans les citadelles daces des monts d'Orăştie il se maintient jusqu'à la conquête romaine³¹.

D'autre part, il convient de mentionner la disparition du vase type lekane à anses vertical, et de l'écuelle au bord recourbé vers l'intérieur (fig.2/5).

Au cours de cette étape, le vase de type cratère continue à être en usage à Popești et à Sarmizegetusa³³. Comme formes déterminables de l'étape Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei, citons les vases bocal à cordon alvéolaire ou à entailles interrompues de boutons, la fruitière façonnée au tour ou à la main et la cassolette³⁴.

En ce qui concerne l'aire gétique de la Dobroudja et du nord-est de la Bulgarie, l'aspect culturel Sarinasuf-Ravna II-Zimnicea disparaît probablement autour de 250 av.n.è. et en tout cas à la fin du IIIe siècle, d'après les données dont nous disposons³⁵.

L'étude des matériaux permet d'affirmer que vers 200 av.n.è. a eu lieu une modification dans la culture matérielle, qui se manifeste par l'apparition de nouvelles formes céramiques marquant la fin des aspects culturels Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II et Fântânele II, ainsi que l'apparition d'un nouvel aspect culturel de type Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei. La même évolution se constate à Zimnicea³⁶.

Compte tenu du fait que l'aspect culturel Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II et l'aspect Fântânele II cessent d'exister autour de l'année 200 av.n.è. et présentent des traits unitaires aux Ve-IIIe siècles av.n.è., la chronologie du Latène géto-dace doit être révisée et restructurée comme suit:

- Ière étape - environ 400-200 av.n.è. - comprenant les aspects culturels Ravna II-Hansca-Zimnicea I-II et Fântânele II;
- IIe étape - environ 200 av.n.è. - 106 de n.è. - comprenant les aspects culturels Popești-Sarmizegetusa-Bîlca Doamnei et Poieniști-Lucasovca.

Indépendamment de la provenance de la céramique façonnée au tour - d'importation grecque ou sud-thrace, ainsi que le soutiennent plusieurs auteurs, ou autochtone - il faut souligner la grande fréquence de la céramique façonnée au tour dans cet horizon chronologique, contrairement à ce qui a lieu dans la phase Ferigile III.

De même, en Transylvanie, jusqu'à l'arrivée des Celtes après 350 av.n.è., on ne trouve pas de céramique façonnée au tour comme dans les zones extracarpatiques aux VIe-IIIe siècles.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Cernica: 1-3, vases fait à la main

Fig.2.- Cernica: 1-7, vases gris faconé au tour; 8, fragment de vase grecs à vernis noir; 9-10, fragments d'écuelles foits à la main

Fig.3.- Cernica: fragments ceramique foits à la main